

ss „saevis tran-
de onrust) zijn
ierkegaard ont-
s als een steen,
a is in 't water
der, de kringen,
aidelpunt heb-
ver uitgewerkt;

K. S.

(L)

ming (symbool
is in de onder-
schap vroeger
oover men dat
tieveerde, waren
den, vrij duidel-

dezen het oor-
probleemstelling

aan de meening
pna zur (chr.)
autoriteit
postbelijdenis is
de christelijke
p een bepaalde
rift „getuigenis“
dsschriften zijn
loof; ze zijn de
legde resultaten
e „hooren“ der

gezag dan aan
te kennen, kan
der gelijktijdige

rde van het

zijn eerste Pro-
ging is. Een
roximatie. Het
gt. Het vraagt
tot benadering
bare) ten volle
te wereld brengt
k een poging-
er dan een ge-

iddellijk samen-
toriteit der
autoriteit, zegt
, dat de periode,
apostolisch ge-
„heden“ ander-
zijn. Dat is ze
ook gevuld met
n zin kerk-ge-
nis zelve wordt,
it weliswaar de
der heiligen) al-
anderzijds deze
ctorum“ achter
kerk NIET ver-
nctorum, als de
he“, ligt achter
dat Barth zich
en andere fil-
hetwelk er een
n, welk „wezen“
in „verschijning“
ook een nimmer
erkelijkheid van
aldus nog steeds
eipiele of pra-
heid in een ver-
egenwoordigd“ is.
n van dat ver-
an; er moet wel
n worden.

keit brengt het
or de belijdenis
n. En omdat dit
uit een oogpunt
in Geest, en van
, daarom wordt
rderd, als de IN-
lelijk gekeurd is;
LK GEVAL; ook
alde belijde-
s een respect BIJ
t oog op den IN-
logma ALS ZOO-
k het kettische
retisch bevonden
QUANTUM (een
oor een QUALE
de hoedanigheid
d. Het is, volgens
ellen, waar deze
ch steeds slechts
en oud document
n waar ze halt
d gar nergends“;
feitelijk nergens.
and met de kerk
assen het apo-
periode, vast. Wie
kerk eerst heden

er is, of eerst met ons en door ons te fundeeren is,
valt in de fout van het biblicisme van de 18e en 19e
eeuw.

De opmerking van Barth, dat het biblicisme grooten-
deels berust op genialiteit (m.a.w. sterk individualis-
tisch is en werkt) verdient de aandacht. Zij herinnert
aan wat Georg Merz schrijft in zijn „Kirchliche Ver-
kündigung“, 169, dat men n.l. in de kerk niet op den
„Führer“, doch op het „ambt“ is aangewezen. Wie op
den Führer ziet, het van hem wacht, is nog bevangen
in den droom van het individualisme; de Führer leeft
van den waan, dat in hem een scheppende kracht
woont; wie hem volgen, verlaten zich daarop. Het
AMBT daarentegen is van dit individualisme vrij, baant
dus zelf den weg tot vrijheid, en bewaart voor de ver-
twijfelde houding van den mensch, die achter een
genialen Führer aanloopt. Luther streed dan ook terecht
tegen de spiritualisten en wederdoopers, die het ambt
verachtten, en den genialen of geniaal geachten Führer
volgden. „Darum Amt, nicht Führertum“; „ministerium,
en niet genialiteit“, oordeelt Merz; d.w.z. men moet
het hebben van het ambt, niet van een „leider“; van
den ambtelijken dienst, en niet van genialiteit.

De vraag, wat hiervan te denken is, zullen we vol-
gende week onder de oogen trachten te zien.

K. S.

Postzegels.

Enkele maanden geleden deden we hier mededeeling
van een verzoek van den heer Joh. de Boer Gzn, Voor-
straat 43, Utrecht, om gebruikte postzegels te mogen
ontvangen ter dekking van de onkosten eener nood-
zakelijk geachte verpleging.

Met blijdschap berichtte de heer De Boer, dat hij van
de abonne's veel postzegels ontvangen heeft.

Echter is hij nog niet aan het benodigd aantal, om
de patiënten uit te kunnen zenden. Vriendelijk zou hij
daarom willen verzoeken nog eens een aanbevelend
stukje te willen plaatsen, en met name te vragen, of
men de postzegels niet afscheurt of afweekt, maar
uittknijpt met een randje van ca. 1 cm?

Al de abonne's schriftelijk bedanken zal te veel gaan
kosten; zijn erkentelijkheid wil de heer De Boer daar-
om langs dezen weg betuigen.

Gaarne ondersteun ik ook dit hernieuwde verzoek.

K. S.

Over het „symbool“.

In den laatsten tijd heeft het woord symbool een
veelszins nieuwe betekenis gekregen.

Enkele dingen mogen we uit de veelheid van meenin-
gen noemen.

Min of meer inleidend in veler nieuweren gedachten-
gang is de bijdrage van Heinrich Frick, Ideogramm,
Mythologie und das Wort, opgenomen in Marburger
Theologische Studien No. 3, Leopold Klotz Verlag,
Gotha, 1931. In deze bijdrage herinnert Frick eraan,
dat in den laatsten tijd tusschen het „wetenschappelijke“
„begrip“ enerzijds, en het „religieuze“ „symbool“
anderzijds steeds scherper onderscheiden wordt. In de
religie, zegt hij, bedient men zich van symbolen,
doch tevens van het woord; in de theologie evenwel
van het begrip. De vraag rijst nu: welke waarde toe
te kennen valt aan het religieuze woord? Heeft het
begripswaarde, dan wel symboolwaarde?

Om op deze vraag antwoord te kunnen geven, ver-
wijst Frick naar het spraakgebruik van Rudolf Otto;
Frick's brochure vond trouwens een plaats in de Mar-
burger Theologische Studien; Otto doceert te Marburg.
Otto heeft in zijn bekende werk „Das Heilige“ de vraag
aan de orde gesteld, welke waarde toe te kennen is aan
het „religieuze woord“. Hij voerde daarbij een bizon-
deren term in, ter kenschetsing en ter waardebepaling
van dit religieuze woord, n.l. ideogram. Otto gaat
n.l. niet uit van de objectieve openbaring, doch
van het subjectieve religieuze „gevoel“. In overeen-
stemming met heel zijn aan de romantiek en Schleier-
macher georiënteerde problematiek, ziet hij in het „ge-
voel“ den oorsprong van de godsdienstige „Schau“, het
plotseling, zonder begripsmatig denken, mogelijk
geworden „schouwen“ van de goddelijke waar-
heid (gevoel is bij Otto, in overeenstemming met
Frick, een vermogen tot „on-middellijke“ kennis,
niet reflexief, niet discursief dus). Gevolg daarvan is
nu bij Otto een bijzondere voorliefde voor den mystischen
„Schau“, de mystieke „Intuïtie“.

Een wijder gevolg daarvan is dan weer de nu onver-
middelijke degradatie van het „woord“. Bij Otto krijgt
het religieuze woord, in den irrationeelen samenhang
van de mystische „religieuze“ kenniswijze, geen hoogere
waarde, dan die van het „ideogram“; daarmee wordt
dan iets irrationeels aangeduid: een „begrip“ kan wor-
den gedefinieerd en geanalyseerd; het ideogram daaren-
tegen kan dat niet (S. 6). De term wordt, gelijk Frick in
herinnering brengt, door Otto gebruikt, alsof er sprake
was van teekenen, ongeveer op dezelfde manier als
er op afspraak berustende teekenen ge-
bruikt worden in de stenografie; het zijn dus „ideogram-
men“, teekenen, die een bepaalde idee moeten aanduiden;
de in deze teekenen uitgedrukte „gevoels“-inhouden moet
men zelf reeds eerder hebben gekend, om in staat te zijn,
die ideogrammen te verstaan.

Dat hier het z.g. „religieuze woord“ van zijn objec-
tieve waarde zeer veel inboet, is wel zonder breder
betoog duidelijk. De betrekking tusschen „woord“ en
„zaak“ kan men zich wel duidelijk maken, als men denkt
aan de poëzie, waarin meermalen het woord geen
meerdere waarde heeft dan een symbool; de dichter
zegt b.v. „roos“, en bedoelt dan b.v. de liefde.
Ongeveer op analoge wijze kan men nu óók in de „religi-
euze rede“ dus met het „woord“ slechts oneigenlijk

spreken; dat is dan juist de bekoring daarvan. Stijgt
dan het religieuze „gevoel“ verder opwaarts, dan voert
uiteraard deze weg van Logos (het Woord) naar Sigè
(zwijgen). Otto móest wel dezen weg opgaan, nu hij
eenmaal in „Das Heilige“ den nadruk had gelegd op het
niet-nader-uitgewerkt-zijn, het niet-nader-ontleed-zijn
der begrippen in deze „on-middellijke“ kennis-acte van
het „gevoel“. Vandaar dan ook, dat men z.i. boven de
„profeten“ uit kan komen, opstijgende tot het „sacra-
mentum silentii“, het sacrament van het zwijgen
(vgl. silent worship bij de Quakers). Hetzelfde
thema van de opstijging van het „woord“ tot het
„zwijgen“, vindt men terug in een boek van één van
Otto's leerlingen, Gustav Mensching, Das heilige Schweigen,
Giessen, 1926. „Zwijgen“ heeft in de alzo gecon-
strueerde „religieuze ervaring“ niet slechts de beteeke-
nis van stil-zijn, doch ook zeer bepaald van ver-
zwijgen; want men heeft een religieuze schroom te-
genover het heilige. Dienovereenkomstig is volgens Men-
saching het religieuze symbool vaak een verzwijgend sym-
bool, (120, ff.).

Dieper nog is de probleemstelling in de „Philosophie“
van Karl Jaspers. Jaspers ziet als den oorsprong
van alle weten-willen de existentie; d.w.z. 't filoso-
fische denken blijft op de existentie teruggewezen. De
existentie nu is datgene, wat nooit object wordt. Het is
de oorsprong, waaruit ik denk en handel, waarover
ik spreek in gedachtenreeksen, die niets kennen.
Het „zijn“ der existentie kan daarbij niet worden uit-
gedrukt door een definieerbaar begrip.

Nu is evenwel volgens Jaspers noch de existentie,
noch wat boven onze wereld ligt, toegankelijk voor on-
derzoek. Daarom kan filosofeerden het „zijn“ slechts door
de „verschijning“ grijpen in dier voege, dat het de
„Chiffren“ der wereld-boven-ons probeert te onttraad-
sen, en voorts in zijn denken steeds weer appelleert op
de existentie.

Het hier ingevoerde begrip „Chiffre“ vraagt een-
ge toelichting. In Jaspers' spraakgebruik beteekent
„Chiffre“ (geheimschrift) zooveel als het op zichzelf
onleesbare handschrift van een ander, dat echter exis-
tentieel ontcijferd wordt. Ons denken is dus aangewezen
op symbolen, die, zodra men ze onderzoeken gaat, „ge-
heimschrift“ blijken. Ook onze beelden en begrippen
zijn dus zulke symbolen. In het „Chiffreschrift“ is geen
scheiding mogelijk tusschen het symbool en wat er door
gesymboliseerd wordt.

Het gezegde moge volstaan, om te doen zien, dat het
woord symbool in den laatsten tijd zijn oorspronke-
lijke betekenis meer en meer verliest. En dat het vroe-
ger zoo hoogergeroemde wetenschappelijke „begrip“, en
het „woord“ zelf, in zulke theorieën zijn waarde slechts
als symbool kan behouden.

Reeds lang is de term „symbool“ onklaar geweest;
doch wat Jaspers wil, geeft aan de geschiedenis van het
begrip „symbool“ een bepaalde wending. Doch een
wending zelf was reeds lang vóór hem een feit (wij
denken ook b.v. aan Freud).

Het optreden der dialectische theologie heeft op dit
gebied de spraakverwarring nog maar vergroot. Ook
Karl Barth heeft over de machteloosheid van de stel-
lingen der dogmatische wetenschap, en van de door de
kerk openlijk erkende dogmata gezegd, dat beide juist
door de machteloosheid tegenover „Gods Woord“
staan; ze zijn slechts voorloopig gekende waarheid,
en beide zijn slechts symbool.

Tegenover al dergelijke opvattingen nu geloofd de ge-
reformeerde de betrouwbaarheid van het woord, dat
zich richtte naar het Woord van God. Bewijzen kan hij
haar niet; hij „geloofd alleenlijk“. Vandaar zijn scherpe
onderscheiding tusschen woord en sacrament, zijn wel-
gering ook, om in den eeredienst het woord te laten ver-
dringen door het symbool.

K. S.

LITERATUUR EN KUNST

Werk en wet.

Jan Knappe Mzn: Het gevloekte leven. —
J. H. Kok, N. V., Kampen.

Zoolang de werkloosheid voortduurt, zal de lite-
ratuur stof voor romans vinden in dezen diep
in het maatschappelijk leven inwerkenden wan-
toestand. Zij is geen onveranderlijk werkende
macht, van meer of minder betekenis, naar ge-
lang van het wisselend aantal slachtoffers, zoo-
dat haar beeld en invloed door één goeden roman
zou kunnen worden geteekend. Neen, steeds die-
per vreet zij het leven aan, en lang nadat zij zal
hebben opgehouden te bestaan, zal haar invloed
merkbaar blijven.

In vele variaties is het probleem reeds uitge-
beeld. Gewezen is op de geestelijke gevolgen er-
van, hoe jongemensen, die klaar waren voor hun
taak in het leven, vergeefs wachtend op werk,
hun idealen gingen prijs geven en hun geloof in
een rechtvaardigen God verloren. De ontwich-
ting van het gezinsleven, de fatale gevolgen van
het niet kunnen trouwen, zijn in meerdere romans
aangrijpend beschreven.

De ontstellende gedachte, dat zelfs het komend
geslacht gebukt zal gaan onder het leed van het
tegenwoordige, heeft den jongen auteur Knappe
aangegrepen.

(Vervolg op blz. 294.)

De kloppende Holland.

Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop! sprak de
Heiland tot de gemeente van Laodicea.

Dit directe evangelie is ons vaak zoo vreemd.
Wij zijn zoo druk bezig te spreken over den Hei-
land als over iemand, Die ver af is en Dien wij
misschien nog wel eens in ons leven ontmoeten
zullen.

Wij zijn meer thuis in het evangelie van klop-
pende dominees en kloppende evangelisten. Dat
zijn goede menschen! Zij zeggen: Het zou mis-
schien wel eens kunnen gebeuren, dat de Heere
Jezus aan de deur van uw hart klopte. Ik weet
dat niet zeker, ik weet ook niet wanneer. Mis-
schien in een eenzaam uurtje, misschien in een
oogenblik van groote smart, misschien aan uw
sterfbed. Dat woordje misschien neemt in zulk een
prediking een groote plaats in. Jezus Christus
sprak Zijn voorwaar, voorwaar! maar deze
christenen spreken bij voorkeur van misschien.
Maar dan gaan zij verder en zeggen: Gij moet wel
weten, dat de Heere Jezus zóó niet bij u binnen
kan komen! Daar moet eerst wat bij u veranderen!
Gij moet eerst zondebesef hebben. Om u nu ge-
schikte maken voor Jezus. Die misschien
komt, ben ik bij u komen aankloppen.

Anderen hebben een beetje minder verkeerde
voorstelling. Zij zeggen: Christus en ik staan aan
de deur van uw hart. Dus: twee handen tikken bij
u aan! Dat is te zeggen: soms klopt de dominee,
de evangelist, de ouderling, maar Christus zegt:
Broeders, daar moet Ik niet wezen! Soms is het
andersom, dan klopt Christus, waar de kerk voor-
bijgaat. Maar het blijft op alle manieren twee,
dat kloppen van Christus en dat kloppen van de
Kerk. Het is dan waarschijnlijk een verkeerde ver-
taling als wij lezen: Wie u ontvangt die ontvangt
Mij en wie Mij ontvangt, die ontvangt Hem, Die
Mij gezonden heeft!

Zoo weet je nooit, wat je aan het Evangelie
hebt! Die dominee zegt het nu wel, de kerk getuigt
het wel door Zending en Evangelisatie in de
wereld, maar zou de Heere Jezus het ook zeggen?
Misschien wel, misschien niet!

Kijk eens, zeggen die menschen, dat hangt er
van af, wát er achter die deur te vinden is,
waaraan geklopt wordt! Vóór gij op het kloppen
de deur opendoet, moet gij eens een nauwkeurige
zielsinspectie houden! Hebt gij wel eens een nacht
wakker gelegen uit angst voor de hel? Hebt gij
een ernstig verlangen naar den Heere Jezus? Vo-
eren de oude en de nieuwe mensch daarbinnen al
hun verbeten strijd? Zoo ja, dan mag ik u een
hoopje geven, dat de Heere Jezus misschien ook
bij u aankloppen zal. Niet dat gij er recht op hebt,
natuurlijk niet! Maar uit al die dingen zou kun-
nen blijken, dat de Heere Jezus bij wijze van
spreken Zijn valies vooruit gezonden had,
omdat Hij Zijn intrek wil gaan nemen in uw hart.

Zoo zetten wij vaak in onzen godsdienst, in ons
evangeliseeren den Heere Jezus achteraan, héél
achteraan. Zoo doen wij bij de kinderen en zeggen:
Leert de kinderen de Bijbelsche Geschiedenis, op-
dat zij later discipelen van den Heere Jezus
zullen worden. Wij zetten den Heiland aan het
eind van de puberteit en geven de kinderen
tot zoolang godsdienstonderwijs tot zij oud ge-
noeg geworden zijn voor den Heere Jezus. Wij zet-
ten den Heiland aan het eind van een cursus voor
godsdienstonderwijs en de laatste van honderden
vragen is dan ten slotte: Wilt gij den Heiland toe-
behooren? Zoo doen wij soms bij de evangelisatie
onder intellectuelen, wij gaan eerst lang met hen
praten over geleerde dingen en als wij ze zoo rijp
gemaakt hebben voor het evangelie, gaan wij
spreken over Christus. Wij zetten den Heiland aan
het eind van een bekeeringsgeschiedenis en niet
aan het begin, eerst moet er veel geworsteld wor-
den om de stad Verderf te verlaten, dan met vallen
en opstaan de reis gedaan worden naar de Enge
Poort, vervolgens gecatechiseerd worden in het
Huis van Uitlegger, eindelijk dan, vele kilometers
op dien weg, staat het Kruis!

Als wij Gereformeerd zijn, scheuren wij Zondag 1
uit den Catechismus en laten den Christus pas
verschijnen in Zondag 5.

Tot wij, verblinde menschen, door de genade
Gods het evangelie terug vinden en God kennen,
Die niet op ons initiatief wacht, maar Die Zelf het
initiatief neemt. God, Die niet tot bekeerden zegt:
Leef! maar die tot ons, vertreden in ons bloed,
heeft gesproken: Leef, ja leef! De Heiland, Die
het begin is van den heilsweg, ja het begin
en het einde. Wiens gaven niet los van Hem de
wereld rondreizen, maar Die nooit zonder Zijn
gaven is en Zijn gaven niet zonder Hem!

Heere, lieve Heere, zijt Gij dan zóó nabij?

Ach, doe het ons gelooven, dat Gij Zelf de groote
Evangelist zijt.

Doe ons niet gelooven in onze evangelisatie,
maar doe ons gelooven in het evangelie, in U!

N. B.

Een jongeman, reeds enkele jaren verloofd met een jonger meisje, ziet de jaren voorbijgaan, zonder dat hij in staat is haar een bescheiden bestaan te kunnen aanbieden. Zijn liefde voor haar is het enige lichtpunt in zijn somber bestaan, maar als hij merkt, dat juist die liefde hem noodlottig wordt, breekt zijn verbittering los. Wanneer zij hem aarzeland vertelt, dat zij moeder moet worden, vloekt hij het komende leven. Het gevoel van eigen schuld verdringt hij achter de onmiddellijke oorzaak: de werkloosheid, en wijst deze dan levens aan den onwil van de boeren, om hun arbeiders werk te geven. Zoo mokkend tegen de maatschappij, die hem dwingt tot een huwelijk, waarvan schande gesproken zal worden, gaat hij met zijn meisje een ideaalloos leven tegemoet.

Ongetwijfeld raakt de schrijver hier een teere en tragische zijde van het werkloosheidsprobleem aan. Wanneer hij de zorgen van dit gezin, den omgang van man en vrouw met elkaar en met familie en dorpsgenooten voortdurend gezien had met het oog op het gevloekte, ongeboren, leven, dan was er stellig een belangrijke roman ontstaan. Als zoodanig kan ik echter dit boek niet zien, omdat ik er teveel den „roman“ in mis. Want wel tekenen de roman het leven, en geeft hij dus waarheid, maar nooit mag deze een bepaald in werkelijkheid voorgekomen feit bevatten. En dat lijkt hier het geval.

Ik ken het beroep van den schrijver niet, maar uit zijn boek zou ik opmaken, dat hij nauw verbonden is aan de steunregeling. De ambtenaar wordt hier nauwkeuriger beschreven dan de steun-trekker. Het „geval“ Wout — de eigenlijke hoofdpersoon — is de laatste druppel in den lijdens-beker van Woenselaar, den agent der arbeidsbemiddeling. Door al de bijkomstige omstandigheden raakt hij totaal overspannen. Hij is eigenlijk de eenige sympathieke figuur uit het boek, die het zoo wel meent met den werkloosheid, maar door dezen niet begrepen wordt, omdat hij de wel ook moet handhaven. Helpt hij de stumperds in hun ellende, die hij door en door voelt en begrijpt, dan overtreedt hij zelf de wet. Om ongelooftige lezers, die, als de werkloosheid, zijn hulp weigeren opvatten als onwil, als hardheid, haalt de auteur in noten heele passages aan uit verordeningen voor de steunregeling, met vermelding van alinea en lid. Dat is alles heel verduidelijkend voor een leek in deze materie, maar het hoort meer thuis in een brochure, dan in een roman. Mij heeft bij het lezen vooral getroffen de buitengewoon onplezierige positie van zoo'n lageren ambtenaar in een dorp. Aan den eenen kant heeft hij te doen met werklozen, die al zijn daden verkeerd uitleggen en hem onmenselijk hard schelden; aan den anderen kant met burgemeester en dorpswelhouders, die niet boven de zaken staan, maar klachten aangrijpen als argumenten tegen den ambtenaar. Zoo verzeilen we ongemerkt in de zeer laag bij de grondse gemeente-politiek in een Flakkeesch dorp. Als tegenhanger van den welmeenenden, onbegrepen ambtenaar doemt dan nog op een rentenierende boer, door en door gemeen, die welmeenend doet, maar slechts uit lage zucht naar macht, uit eigenbelang dus, opkomt voor den werkloosheid.

Ook hem komt het „geval-Wout“ zeer gelegen, hij kan dien ambtenaar, den mijnheer, er heerlijk mee troeven. De samenkomst van deze anlipoden verleidt den schrijver tot melodramatiek. Mevrouw ontdekt in het glunderend gezicht van den boer iets „waarvoor ze huijverde“, maar even later als hij

haar de hand geeft „voelde ze niet hoe valsche die hand was“.

Het „geval Wout“ dient voorts nog om de kerkelijke toestanden op Flakkee eens te belichten. De verhouding van de menschen tot de kerk is niet ingevlochten in den roman, maakt er geen noodzakelijk deel van uit, maar wordt „beschouwd“. Even schuift de schrijver zijn personen terzijde, om uit te leggen hoe dat nu zit met die kwestie. Men hoort den lezer al zeggen: „oh! juist, nu snap ik het“. En dat is in dit boek een groot bezwaar. Er wordt heel veel duidelijk in, maar het wordt geen levende werkelijkheid. Men begrijpt meer, dan men gevoelt.

En toch wil ik geen kwaad zeggen van het boek, want er spreekt zoo'n echt medegevoel uit, de toon is waar, niet pronkerig „groot-romanachtig“, maar eenvoudig en sympathiek. De schrijver is geheel thuis in de behandelde zaken, ziet en beziet de dingen van twee kanten, van de zijde van den werkloosheid, wiens droeve omstandigheden hij begrijpt, en van die van den ambtenaar, die meer gevoel bezit dan een paragraaf uit de steunregeling.

De geschiedenis van het gevloekte leven wordt niet uitgeheven boven het vlak van 'dagelijksche leven. Er wordt hier letterlijke copieerlust des dagelijkschen levens geboden. Daardoor verliest het boek als roman heel veel. Maar er blijft heel veel over. De beschrijving van het gewoet in de gemeente-politiek, het bekrompen geknoei van dorpsgroten met het leed van anderen, de hardheid en naijver die de handelingen bepalen, dat alles blijkt even waar te zijn, als de inhoud der noten.

Het „geval“ op zichzelf is goed beschreven. De toenemende verharding van Wout, zijn opstand tegen God en menschen, de soms ruwe bejegening van zijn vrouw, ze zijn geheel begrijpelijk bij een man, die de grootste schande moet verduren die het dorp kent: als krachtige kerel, die graag wil werken, te moeten leven, niet van den steun, waarop hij recht meent te hebben, maar van de armen, als een minderwaardige.

Het jonge vrouwtje, en niet minder haar slovende moeder, die onwetend, met de beste bedoeling, haar eenen zoon haast in de gevangenis brengt, om den ander te kunnen helpen, zijn heel goed. De ironie van een steunregeling komt in dit boek soms wrang naar voren.

Het moeilijke leven van den werkloosheid, wiens willen telkens botst met een harde, noodzakelijke, wetsparagraaf, wordt in dit verhaal duidelijk en dikwijls boeiend, uiteengezet. Veel wordt er duidelijk door, dat buitenstaanders anders zouden veroordeelen en ook daardoor is dit boek nuttig en goed.

Gr.

H. S.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Berdjajew en de Klassenstrijd.

„Alle bestaande sociale systemen verdedigen het primaat van de maatschappelijke samenleving en haar voorrang boven de menselijke persoonlijkheid... Het vraagstuk van den arbeid is echter geen zuiver sociaal, maar een geestelijk, religieus probleem. Tegenover deze wezenlijke en eigenlijke

bedoeling. In zijn brieven maakt hij hoogst zelden melding van het verbond.

Al vinden wij bij Calvijn geen systematische uiteenzetting, toch is wat hij van het verbond zegt, voor ons van veel beteekenis. Hij ziet het **verbond centraal**: het oude verbond is de oorzaak geweest van verlossing (32:100)²⁾; van het verbond hangen al de beloften af, die Hij ons gegeven heeft (44:143); zonder verbond komt het bloed van Jezus Christus ons niet toe (49:796 cf. 55:115); al onze gebeden moeten daarop gegrond zijn (28:292); in allen nood rusten wij op het verbond (25:30). Voorts is van belang de wijze, waarop Calvijn over het verbond handelt. Wij zijn met hem vlak bij de bron; hij verliest zich niet in filosofische speculatie en onthoudt zich tot in zijn stijl toe van alle duisterteden, waardoor men met zijn theologie los van het volk Gods komt te staan met een taal „comme un jargon de gueux“ (28:547). Vervolgens zijn de gedachten van Calvijn van belang voor het juist verstaan van de symbolen. Calvijn staat in al onze symbolische geschriften op den achtergrond en hij wordt daarin herhaaldelijk en letterlijk geciteerd. Tenslotte kan kennismaking met Calvijn de tegenstelling met Chr. Gereformeerden en Gereformeerden Bond aanmerkelijk verzachten, zooals ze deze verscherpen zal met Barthianen enerzijds en buitenkerkelijke bewegingen anderzijds (Oxford-Groep e.d.).

Het verbond der genade is bij Calvijn met name het verbond met **Abraham** gesloten, bevestigd in Christus. Van een verbond met **Adam** vóór den val spreekt hij niet met zooveel woorden; de leer van het verbond

dimensie van het arbeidsvraagstuk is men nog altijd blind. Toch voelt men met groeiende vrees, dat zonder de definitieve oplossing van dit probleem het verdere leven der menschenlijke samenleving onmogelijk wordt. En het probleem zelf dringt zich aan een ieder van onze tijdgenooten op, en treft een ieder in zijn individuele en sociale existentie: als het probleem van de religieuze houding tegenover den eigen arbeid en die van anderen, als de noodzakelijkheid om den arbeid religieus te verheerlijken. Want alleen op die wijze kunnen wij ons van den modernen slavendienst en van ons aandeel in het proces, dat de anderen tot slaven maakt, bevrijden“.

„De traditioneele arbeidsdiscipline, welke een gedwongen karakter had, is bezig te verdwijnen en zal wel nooit weer herleven; want het sociale gewicht en de sociale kracht der arbeiders groeien van jaar tot jaar. Eens zal de arbeidersmassa zich opmaken om den toestand van slavernij, welke op haar drukt, op te heffen. Dan echter zal de vraag van de innerlijke betrekking tot den arbeid, de vraag van de ethiek van den arbeid, welke met de religieuze houding onafscheidelijk verbonden is, in haar ganschen omvang in het bewustzijn der menschheid gesteld worden.“

„De sociale vraag toont daarmede, dat zij een geestelijke en religieuze, ja een uitgesproken Christelijke vraag is, vooral op het terrein van den arbeid. Op den arbeid berust niet alleen het economische, maar tegelijk ook het geheele leven der maatschappij. En de vraag naar de geestelijke fundamente van den arbeid, is die naar de geestelijke grondslagen der samenleving en der sociale existentie.“

* * *

Dit gedeelte uit Berdjajew's „Christentum und Klassenkampf“ is waard om in zijn geheel weergegeven te worden; het stemt tot ernstige bezinning over de problemen, die in onzen tijd de menschheid beroeren. Want er is reden voor vrees: de geestelijke beteekenis van den arbeid wordt metterdaad ontkend.

De oorzaken, welke tot een eenzijdige beschouwing van den arbeid geleid hebben, zijn vele. De snelle ontwikkeling der techniek, begeleid of gevolgd door belangrijke processen op geestelijk terrein — we denken hier o.a. aan den groei van het naturalisme — de structuurveranderingen in het sociale leven, al die factoren, en zooveel andere, hebben op de waardeering van den arbeid een zeer ongunstigen invloed uitgeoefend. De omgeving, waarin de mensch leeft, is razend snel totaal veranderd; hij kon dat tempo niet bijhouden en verzwakte bovendien zijn weerstand door een gruwelijke amputatie van de wortels van zijn bestaan.

Berdjajew heeft gelijk: het toekomstige leven der menschheid wordt ernstig bedreigd; wij zijn nog maar aan het begin der moeilijkheden. En de houding, welke de mensch thans tegenover den arbeid inneemt, is voor de komende tijden van de grootste beteekenis.

Niet elke gedachte van dezen wijsgeer, welke hij ons zooeven ter overdenking gaf, nemen wij over. Het is geheel verkeerd om den modernen arbeid onmenschelijk te noemen. Zelfs de bijzondere verhoudingen in het hedendaagsche sociale leven, de drukkende zorgen, die den arbeider omringen, — in een bedrijf, welks outillage voortdurend gemoderniseerd wordt, meet de leiding elken dag nauwkeurig zijn prestaties; hij moet over groote vaardigheid en een groot aanpassingsvermogen be-

wordt behandeld bij de leer der verlossing: Inst. II 10, 1, waarheen v. d. Bergh voor het werkverbond wijst, spreekt enkel van „foederatos“ (aan God verbonden). In zijn verklaring op Gen. 1—3 komt het woord verbond niet voor; bij Hoze 6:7 (42:332) niet „foedus“ (verbond), slechts „mandatum“ (gebed).

Het verbond der genade wordt reeds bij Adam verondersteld — zie heel het redebeleid: Inst. II, 10 vooral 7. De belofte aan **Noach** wordt o.a. 50:525 in één adem genoemd met die aan Abraham.

Aan **Christus** zijn ten onzen behoefte beloften gedaan (37:199). Calvijn denkt daarbij aan den Christus, als zaad van Abraham in het vleesch verschenen (47:253, 41:187 enz.). Als Middelaar begon Christus Zijn werk reeds voor de schepping en den val van Adam (9:338; 50:527).

* *

Het verbond der genade wordt door Calvijn omschreven als een overeenkomst tusschen twee partijen, die met wederzijdsche verplichtingen aan elkander verbonden zijn (28:291—293; 44:434; 49:769 sq.). Op het wederkeerige legt hij sterk den nadruk: *mutua fides* (wederkeerige trouw) (40:391); *mutua relatio* (een wederzijdsche relatie) (45:711); *mutuus consensus* (een wederzijdsche toestemming of overeenstemming) (50:238); de doop is een „melodie et accord mutuel entre Dieu et nous“ (50:561).

Het voornaamste **doel** is, dat God Zich onzen God verklaart en dat Hij ons wil houden voor Zijn volk (41:528). Verhouding ook: Vader en „petite famille“ (26:242).

Het is een verbond der genade. Het heeft geen anderen **oorsprong** dan de genadige goedheid Gods (41:134). God komt ons voor (28:291). Daarin ligt de zekerheid der zaligheid (26:197). Hij kon een onelindi-

schikken: verlies van tot een uitvaardigen. Het gebruik de moeilijke hooren, niet en veroorzaken tusschen de verhouding „de wezen. Maar onder dat Berdjajew dit artikel verdient. V. schappelijke zorg in voorgeschiedenis het welzijn mag niet schikt geen om de nor en zijn uit dat geschied een slaven den mensc leven. Met zich het G van den m een werkt en in een nomische.

Een der oogen, wa de „geeste de werkin Berdjajew de revolutie tegen oordeelt h producten gevoed we

In de m vermatoren zijn prestat dat hij in ontleent waren en wordt ool paald, we

Het ma de kwant schillen a den zelfs tegen het oordeeling houding t in dezelfde in den k historie“, verhouding beoogt de „materie van den scheppen beletten.

Het spr lijke bete maatschap louter de voor een

gen afstan (26:242). spreke ver Hij zoove trouwelij, ce par doi goedheid) verbond e 321 sq.) v En daarte hebben, a Zijner bes

De glori Zijn Zoon 61). Niet begonnen eeuwige ve bond is a Israël het hersteld (Geestes, w het verb bloedstort 48). In Ch 113) en n

Het voot In Christi van de re bond op 2 27:39, 40; wereld (44 Buiten he die over Wij veilig Deze be die Christ

POPULAIR-WETEN- SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Het verbond der genade bij Calvijn.¹⁾

De ontwikkeling van de leer des verbonds begint eerst in den tijd der Reformatie. Vóór dien wordt van het verbond wel melding gemaakt, maar haast uitsluitend, wanneer de exegese dit vereischt (zoo bij Augustinus). Irenaeus maakt wel wat ruimer gebruik van de verbondsgedachte, maar toch niet in die mate, dat men zou kunnen spreken van een „vorming van een verbondsleer“ (Dr Kraan). Hij legt in zijn strijd tegen de Gnostiek den nadruk op het ééne verbond Gods. Bullinger is de eerste, die een meer systematische uiteenzetting geeft, waarschijnlijk als reactie op de verbondsleer der Wederdoopers (Bondgenooten). Van de andere Reformatoren is Calvijn op dit punt verreweg 't belangrijkste, al geeft hij geen uitgewerkte leer aangaande het genadeverbond. Behalve in zijn Institutie (II:10 en 11 vgl. IV:14—18) vindt men bij hem nergens een poging in die richting. Wij moeten ons tevreden stellen met wat in zijn werken verspreid ligt. Na zijn Institutie, waarheen Calvijn in zijn commentaren geregeld verwijst, komen deze commentaren eerst in aanmerking (vooral op Gen. 17 en Rom. 9); vervolgens zijn kleine en grootere geschriften (o.a. catechismi en formulieren), terwijl zijn preeken zijn gedachten over het verbond wel zoo illustreeren, dat men niet in twijfel hoeft te verkeerren omtrent zijn

1) Met toestemming van den schrijver publiceer ik hier een résumé van een rede door hem te houden in de vergadering van de Reunisten van F. Q. I., te Kampen, op een dag voorafgaande aan den Theol. Schooldag. K. S.

2) Deze citeering is, evenals in het vervolg naar Opp. Calv. ed. Baum, Cunitz, Reuss. Ze verwijst hier naar volumen 32 kolom 100.